

БРАНИЧ

ЛИСТ ЗА ПРАВНЕ И ДРЖАВНЕ НАУКЕ.

ОРГАН УДРУЖЕЊА ЈАВНИХ ПРАВОСТАВНИЦИКА У СРБИЈИ.

Лист излази 1. и 16. сваког месеца.

ТЕХНИЧКИ ТЕРМИНИ У ЗАКОНОДАВСТВУ

од
Д-РА В. БОГИШИЋА.

Изишао је ове године у руском „Новом времену“ бр. 3908. кратак извјештај и по њему једна биљешка у српском „Браничу“ бр. 5., а опширније у „Извјестјама С. Петербурскога Славјанскога благотворитељнаго общества“ бр. 3, о техничким терминима у законодавству; о којима је говорио наш учени сународник, др. Богишић на састанку рускога филолошког друштва у Петроградском универзитету 13. јануара 1887 г.

Разумије се само по себи, да је тај говор с таким натписом пробудио у мени жељу, да га прочитам; увјерен, да ћу и у њему наћи нове науке и нове грађе, чим се одликују Богишићева у опште дјела, посећи на себи обличје: опширне науке; проницљивог духа; јакога ума; дубокога схваћања; и ориџиналног правца. Бистро и вично око може то лако назрети у његовијем: „*Правнијем обичајима у Словена; Уустеу за скупљање правнијех обичаја; Зборнику правнијех обичаја; Предговору бугарштина; Инокостини у Срба и Хрвата*“; ит.д.

Тражио сам дакле поменути говор, али га нијесам могао наћи; јер до сада није нигдје штампан.

Нашавши се љетос у Паризу са својим поштованијем пријатељем Богишићем, похитао сам, да га замолим, да ми уступи тај свој говор, да га преведем на српски, јер је написан и говорен на руском језику. Али се мој пријатељ с почетка озбиљно устеза, изговарајући се: да је на брзу руку састављен; да је у њ, тако рећи, набацано; и да има недостатака и празнина; а нема времена, да све то допуни и поправи. Додавши још и то: како су прије десетину година ушле неке мисли о томе предмету у писмо „пријатељу филологу“, које је штампано у Сиљетском „Праву“ бр. 41.

Поред свега тога ја не одустах од својих наваљивања, јер сам знао, ако наш писац и о истом предмету паново говори, да свагда има новијех мисли; те ми га најпослије устуши; на чему сам му веома захвалан.

Помогло ми је у томе још и то, што у извјештају „Новога Времена“ и по њему у „Браничу“ има гријешака, које је ваљало исправити. А за то је најбољи начин пријевод и штампање самога говора.

По овоме се Богшићеву говору, у којему су нове мисли и нов правац од велике научне вриједности, може предвидјети, да ће наука у његову законнику за Црну Гору (који је сада у штампи) бити доведена у потпуни склад: с народнијем правнијем обичајима; потребама; духом; и у опште животом. А тај нови правац у законодавству и науци може лако имати великог утицаја и изван граница нашега народа.

Црна Гора у томе је срећнија од својих сестара: Србије, Хрватске и Далмације.

Пријевод сам намијенио, по одобрењу пинчеву, српском „Браничу“, гдје ће бити најприступачнији законодавцима и у опште правницима и филолозима.

У Паризу 8. Августа 1887

Н. Д у ч и ћ

архимандрит.

Поштована господо,

Прије неколико времена обећао сам г. предеједнику овога друштва, да ћу на једном од ваших састанака прочитати што год из својих истраживања о питању *језика у законодавству*. Мило ми је, што имам част, да на овоме вашем првом састанку, којим почиње година, испуним то своје обећање.

С погледом на краткоћу времена, које данас имам на расположењу за тај посао, није ми, јамачно, могуће, да додатнем сва питања о тој ствари; с тога ћу се ограничити на кратки пријеглед питања: *о техничким терминима у законодавству*. Мислим, да ћете бити са мном сложни, да је то питање, колико само по себи вриједно и корисно, толико и по томе, што га до сада није нико научнијем начином засебно разматрао.

То ће ми послужити за оправдање, што се овдје ограничавам само на неколике кратке биљешке о проматрању чи-

њеница и изучавању појава, која сам чинио, и начинима, које сам употребљавао у томе за вријеме својих кодификаторских посала у Црној Гори. Ове се опаске могу попуњавати и исправљати даљим истраживањима и припомоћу оних лица, које такви послови занимају.

Садашњи пригорски живот вама је, јамачно, добро познат, и лако ћете појмити, од колико је великог замашаја за ону земљу, да *народ лако разумије законе*. Кад је вриједност тога питања призната у државама, у којима је правна и законодавна радња у великом ступњу развијена; онда је лако појмити, колико је то вредније за земљу, која добија први пут систематски састављене законе; земљу, у којој нема стручне школе, па и врло мало стручника, који би их тумачили.

А без јаснога разумијевања закона, може ли се користити њима? могу ли се правилно примјењивати? каквијем начином да се избјегну несугласице закона с другим изворима права, које немinovно доводе наред (говорим из искуства) у цијелом правном животу земље? и, каквијем начином, да се обезбједи даље хармонично развијање права у земљи?

Мислим, а у томе ћете се и ви самном сложити, ако кажем, да би одређени закони за Црну Гору, кад их народ не би могао разумјети, били велика несрећа! и у таком случају боље би било, да земља остане још двјеста година без икаква систематскога законика. Повољно решење тога питања, јамачно, зависи: од разумне системе законика; од уноса у њ једнога дијела објашњавања; од органичког распоређења предмета; од најпотпунијег склада његовијех правила с правилима неписаног права; и т. д. Али се само по себи разумије, да је управо *језик главно средство за разумијевање закона*. И ваља признати, да је навлаш питање *о језику у законодавству* једно од најтежих, ако се жели, да законик остане: системом, садржајем и обликом на висини науке; и у исто доба, да га народ потпуно разумије. Постигли то, тијем је трудње, што питање о језику у законодавству у опште не само није обрађено у теорији, него је његово значење и у законодавној пракси занемарено.

Међу тијем нећу да кажем, да су така питања у теорији била са свијем заборављена. На супрот теоретичари су често напирали на то, да су битна својства закона: простота, јасност и одређеност. Још прије 300 година рекао је Бекон (Bacon): „in legibus et edictis ordinariis, omnia fu-

sius explicari debent et, ad captum vulgi, tanquam digito monstrari.“¹⁾

Монтескије (Montesquieu), доказавши потребу простоте и одређености, додао је: „Les lois ne doivent pas être subtiles, elles sont faites pour de gens de médiocre entendement, elles ne sont point un acte de logique, mais une raison simple d'un père de famille.“²⁾

Бентам (Bentham) је такође истакао потребу краткоће и јасности.³⁾

Порталис (Portalis) особито истиче јасност, говорећи: „Il ne suffit pas, qu'un peuple sache qu'une loi existe, il faut qu'il en connaisse et comprenne le contenu, c'est-à-dire qu'elle soit rédigée d'une manière claire et conforme à la double nature du législateur et du peuple.“⁴⁾

Савини (Savigny) говори: о сажетости⁵⁾ и јасности.⁶⁾

Ну, шта управо показују заједничка мишљења тих великих мислилаца? — То нам показује, какав правац влада у законодавној радњи у опште, кад је требало, да такви ауторитети истичу те очигледне истине, како је потребно, да народ разумије законодавца. Поред тога, за што ти писци нијесу ни помишљали, да нам покажу пријекно потребна детаљнија и научно утврђена правила, која би се примјењивала у различитијем категоријама случајева?

Мјесто општијех изрека о јасности и одређености било би за кодификатора много потребније знати: има ли какве год разлике у методу за излагање различнијех група законских правила? и управо, која су? каквијем редом и начином излагати правила, која су народу знанија? а каквијем опет она, која му нијесу добро позната? како, да се излажу конкретнији, како ли апстрактнији појмови? како, да се поступа, објашњавајући правила појединијех категорија? и т. д.

¹⁾ De augment. scientiar lib. VIII. aphor. 68.

²⁾ Esprit des lois, liv. XXIX, chap. 10.

³⁾ Revue générale d'un corps complet de législation (édit. 1840) chap. 33.

⁴⁾ Rousset, La science nouvelle I, p. 107.

⁵⁾ Über den Beruf... p. 25.

⁶⁾ Ibid. p. 159.

„Il y a deux sciences de droit, вели Порталис, la jurisprudence et la législation, et l'une ne ressemble pas à l'autre. Кад се у опште тужи на јадно стање садашње јуриспруденције, као науке, онда треба признати, да је стање њезине сестре законодавне теорије и технике много јадније; барем су у томе оне врло налицне једна на другу. —

Појмљиво је, да је тако стање науке и законодавне практике имало утицаја на законодавне радње нашега времена у Срба и Хрвата. Те се онај, који се бави кодификовањем закона, ма које српске, или хрватске земље, не може с те стране много користити њиховијем садашњијем законима.

То се особито може рећи за језик. Ја мислим чак, да законик цара Душана, Винодолски закон и Пољички статут надвишују у томе погледу законе садашњег времена. Ти су стари закони, барем у томе погледу, допуштите ми, да се тако изразим, више органички производи; а нови су — више механички.

Међу тијем овај наш увод одведе нас одвећ далеко; вријеме је, да приступимо главној ствари, а то су: технички термини, који нас овдје поглавито забављају.

Већ смо видјели, да општој теорији законодавства није пошло за руком, да ријешити чак ни најопштија питања о језику. По томе јасно је, да теоретичари никако нијесу ријешили питања такога стручног предмета, као што су технички термини у законодавству. А од тога зависи највише разумијевање закона.

Јамачно би излишно било наводити, како се то наводи у Срба и Хрвата. Ипак смо дужни напоменути овдје о једном покушају, који је био учињен, премда случајно, с особитом тобож практичком намјером.

У почетку друге половине овога вијека, кад је у Аустрији покренуто питање народности, појавила се потреба, да се на брзу руку састави за сваку од њих правна и управна терминологија. Једна комисија, која је била навлаш одређена за ту ствар, саставила је и издала књигу о томе за Србе и Хрвате; а такође и за Словенце с насловом: „Juridisch-politische Terminologie“ у облику рјечника. У ту су књигу унесени у аз-бучном реду њемачки термини с додатком поред свакога: српских, хрватских и словеначких ријечи, које им одговарају.

И ако је у тој комисији било неколико најбољих зналаца језика, шак српске ријечи, које су одговарале њемачким терминима (еквиваленти) особито оне, које нијесу узимате из народнога језика, рађене су механички, које како, на брзу руку, не наслоивши се у томе ни на један раније обрађени, научни метод, да би њихов смисао био разумљив народу. У кратко: то је био хитан састав, да се њиме колико год намири потреба, која се тада појавила. Осим тога, у томе су издању изостали многи врло потребни термини.

Један између главнијех филолога те комисије лично ми је казивао, да су у њој имали одлучан утицај правници, од којих ни један није имао ни појма о лингвистици; а филологе су сматрали више, као савјетодавце.

Из те су књиге издата два извода у Далмацији, у којима су италијански термини замијенили њемачке; јер су у тој покрајини, као што се зна, сва законодавна и судска дјела била, а и сада су већином, на италијанском језику. Појмљиво је, да су у тијем изводима недостаци исти, као и у књизи, из које су узети.

Није потребно доказивати, да та издања не могу бити ни од какве користи у садашње доба онијема, који се баве законодавнијем пословима у српским и хрватским земљама. Само су оне ријечи у њима подесне, које су непосредно узете из народнога живог језика. Али није никакве потребе, да се и те ријечи узимају управо из њих, кад се могу непосредно подпрети из онијех и сличнијех извора, из којих су их састављачи узели; тијем прије, што се број таквих извора за овијех 35 година знатно умножио.

По томе је очигледно, да творац закона ваља да ради и у погледу техничких термина и других питања на основу својих властитијех испитивања и правила, која из њих истичу.

Сада прије него пријеђемо на поједине категорије техничких термина, запитајмо, шта се обично назива тијем именом?

Починимо примјерима. Појам о „ствари, која је јамство за исплату дуга“; или о „одношају, који од тога потјече између повјериоца и заложника“; ми то називамо једном ријечју „залог“. Тако исто и појам о „року“, који је законом

одређен, ако у течају тога времена повјерилац не тражи намишр дуга, дужник се ослобођава од тога дуга самијем истеком ога времена; то називамо: „застара“.

Овдје ријечи: „залог“ и „застара“ сачињавају епилог двије, више или мање, дугачке реченице; дакле те ријечи и јесу само *технички изрази*.

Таки термини, као и ријечи у опште, које означавају: ствар, радњу и одношај; стоје у свијем чак и мало обрађенијем језицима.

Кад се појави, какав му драго, проналазак, нова уредба и т. д. језик немајући другога начина, дазначи тај нови појам, осим невољнога описивања, треба да пронађе нову ријеч. Така ријеч постаје: или, мало по мало, кад ствар поетупно улази у народни живот; или од једном, кад се у њему појави пријеким уласком. На исти начин, као што и друге ријечи у опште, тако и ти термини постају: или позајмљивањем, или угледањем, или стварањем.

По томе погрјешно би било мислити, да техничке термине израђују само стручници за стручнике. И заиста, у рјечницима најпростијег језика находит се гомила техничких термина за све гране човјечије радње; а значење је тих термина, јамачно, разумљиво народу исто, као и стручницима.

Што се тиче права, доста је да споменемо ријечи: „дуг“ „најам“, „уговор“ и т. д., да би се увјерили, да су се оне налазиле у народном језику много раније од постанка првога правника. Јамачно, учешће, које народ има у стварању термина, налази се управо у оној мјери, у колико народ разумје саму ствар, и према томе, колико се бави том граном.

Технички термини, н. п. химије, јамачно, не могу бити знани народу тако, као термини земљорадње. Или, не излазећи из правне области, јасно је, да народ боље разумје правила онаких уређења, као што је „породица“; или онаких посала, као што је „кушвина“, „зајам“; појави свакидашњег живота: него ли правила неких дијелова јавнога права, о којему народ има тек површан појам.

Овдје ћемо мимогред поменути један чудан факат, како се у већини јевропских држава находе у томе обзиру, ушљед историчких прилика, појави пуни унутрашњијех супротности. Ту се народ, ушљед монопола правника, не сматра толико зрно, да би се могао бринути сам о својим свакидашњијем послима, који засежу у приватно право. Међу тим јавно

право признаје и самој пезналици из простог народа способност, да буде члан скупштине, и да ствара законе у различитијем, често врло заплетенијем и за стручнике, питањима: државне управе, политике, економије и финансије.

Ми смо већ казали, да народни језик сам собом ствара народне термине, кад се за то јави потреба, да означе нове појмове. Из тога би се могло закључити, право говорећи, да нам се и не треба мучити проналасцима начина за стварање термина; та народни ће језик сам собом то учинити; и то ће дакле учинити боље од нас. Али, улазећи дубље у то питање, треба ће, да промијенимо донекле своје мишљење; увјерићемо се, да има случајева, кад се од језика не може очекивати то самостварање; и треба ће, да ми сами тражимо потребне нам термине.

Навешћемо за то само неколико примјера:

а) У сваки, ма колико било, систематски састављени законик улазе неминовно нове уредбе, које до тада нијесу народу биле познате; или барем, нијесу их знали у њиховијем новијем облицима. Јасно је дакле, да у народном језику није могло бити ни термина, који им одговарају. По што су уредбе у живот уведене, требају за њих, као и за прилике, које од њих потјечу, нови тачни називи. Разумије се, да није могућно чекати, док народни језик сам створи те термине, и док их обичај утврди. Такође је немогућно, да се свагда означају описивањем цијелијем, више или мање, дугачким реченицама. Не остаје дакле друго, до, изнаћи подесну ријеч, или кратак израз, да се означе.

б) Колико је год добро клонити се апстракција у законодавству, опет кад се пожели довести у неку систему повећи број законских правила: тада се нека генерализација и неке категорије, без чега се не може ни замислити неки систематичан закон, не могу мимоићи.

в) Како у народном језику има синонима, има у њему и таквих случаја, да се једном и истом ријечју означавају: различне ствари, одношаји, и у опште различити појмови. Ми ћемо ниже видјети доста случајева, у којима такви термини, немајући ништа, што их спољашње разликује, доводе често до извртнутијех појмова. У таквим случајима не остаје ништа друго, до наћи прилагодне термине тијем различитијем појмовима.

Сада, прелазећи на кратко посматрање начина за проналажење тијех термина, истиче се питање: нема ли какво

www. год опште начело, које би за тај посао потребно било имати пред очима?

Навели смо већ авторитетна мишљења о потреби лакога разумјевања закона, која се могу свести на правило, о којему се често говори. „Ако законодавац жели, да буде разумљив народу, ваља, да се и служи његовијем језиком.“ То се подудара, премда с неким малијем разликама, с познатом формулом Вука Караџића: „Пиши, како говориш“; т. ј. како народ говори.

То правило, које се тиче језика у опште, дакле и техничких термина, са свијем је истинито; још истинитије с погледом на главну књижевну радњу самога Вука; т. ј. записивање народнијех ријечи, и народне усмене књижевности. Али за наш стручни приједмет ни то правило, ако се узме апсолутно, није примјењиво. Ту формулу можемо примити, у колико одговара природи нашега приједмета с неким ограничењем, и више у одричном облику.

По томе наше опште правило у одређивању термина, треба, да буде: черсто се држати народнога живог језика; а кад је нелиновна потреба одступити од тога: онда се черсто држати његова духа.

Међу тијем, и то је правило одвећ опште.

Него, како поједини случаји, који се могу сабрати у неколико категорија, имају и своје особине: то метод за примјену свакој од њих, може се одредити тек онда, кад се свака засебно проучи.

Све категорије, које нас интересују, и у колико се овдје наводе, понајудесније је подијелити их на три групе:

I, термини, који се налазе у народном живом језику;

II, термини позајмљени; и

III, термини, више или мање, самостално створени. Дакле:

I. Група.

Термини у народном језику.

а) Разумије се, да многи термини, који се налазе у једном живом народном језику, нијесу познати свуда, гдје се тај језик говори. Али је онај између њих, који је познат свуда, јамачно, најбољи. Ништа друго не остаје, до просто примити га; и тијем је питање на најлакши начин ријешено.

Ипак и оне ријечи, које се сматрају имаовина цијелога народа, који говори неким језиком, има покрајина, у којима

те ријечи, и ако имају опште једнако значење, опет имају и неке приличне разлике.

Тако, н. п. у Црној Гори ријечи: „лукавство“, „лукав“, „лукаво“, немају са св. јем онако значење, као у другим српским и хрватским покрајинама. У Црној је Гори значење тих ријечи много слабије, које се већином приближује: умјешности и допуштеној хитрости. За то је потребно оснажити те ријечи, каквом му драго другом ријечју, кад се хоће, да им се да онај пуни појам, који им је у опште својствен. Тако исто ријечи: „лушеж“, „краси“; нијесу имале у вријеме пређашњијех племенских завада тако оштро значење, какво имају у општем језику.

б) Зна се, да често само у једноме крају има нека ријеч, које у другом никако нема. Тако н. пр. „суиона“, „суионик“; које означају особити, чисто сеоски уговор, и оне, који уговарају, употребљавају се само у Црној Гори. То изводим из тога, што Вук, тај класички зналац српскога језика и свијех његовијех дијалеката, не наводи ријечи: „суиона“ у својему рјечнику живога народног језика. А ријеч: „суионик“ уврстио је са свијем погрјешно у облику и значењу.

Разумије се, да такви термини треба узети, кад закон, који је одређен за тај крај, одређује и тај одношај. Али је у томе случају потребно побринути се, да би та ријеч била објашњена тако, да буде појмљива и другим сународницима изван тога једнога краја.

в) Често се сретају случаји, кад: једна иста ствар, одношај, или у опште појам има у различитијем мјестима, гдје се говори исти језик, различите називе; како, да се поступа у таким случајима?

На први поглед чини се, да је најбоље узети ону ријеч, која је у опште позната у оној земљи, за коју се закон издаје. За тијем се може поставити један између главнијех синонима те ријечи, која се употребљава на другим крајевима, уз ону, која је примљена, на оном мјесту, гдје се најприје пађе; или онамо, гдје се примљена ријеч објашњава.

На тај начин, не чинећи никакве промјене у значењу једнога појма у земљи, за коју се закон издаје, шири се његово појимање и у друге крајеве, и обртно назив, који је утврђен у другим крајевима, постаје знак у земљи, за коју се закон издаје.

Међу тијем, то правило има и својих замашњијех изузетака. На примјер, кад једна паралелна ријеч има у земљи

за коју се пише закон, другачије значење: онда се ваља класифицирати такога паралелизма. Јер, заиста, има и таквих случајева, да не само за један појам двије различите покрајине имају свака своју засебну ријеч, него свака од тих ријечи има у другој покрајини значење са свијем другачије од онога у првој. И обртно.

Тако, н. п. за ријеч: „disciplina“ има у Вукову рјечнику: „зашт“. Писац рјечника имао је у томе пред очима Србију. Међу тим сам у Црној Гори лично слушао синоним те ријечи: „стега“. До сада по изгледу чини се, да ту нема никаквих сметњи, и мисли се, да се наше правило може лако примијенити. Али се то правило никако не може усвојити с тога, што „зашт“ има у Црној Гори значење: „секвестрације“; а на супрот ријеч „стега“ има у Србији савршено другачије значење од онога у Црној Гори. (Вук наводи ријечи, које јој одговарају: *verschärft-r Poliz i C-tdon g-gegen die Pest* и т. д.) Јасно је, да би горњи начин стављања таквих синонима један уз други довео, мјесто објашњења, до највеће забуне.

г) Тако се исто налази у језику, да се на против различне ствари, одношаји и појмови означају једном истом ријечју.

Да би се објаснило, какав појам у једном случају означава ријеч, која има више значења у обичном језику, хој се даје неко мјесто у реченици, и ставља се супротно другој ријечи, кад већ ни сами језик није створио, било то и акцентом, ма какво разликовање међу таким ријечима. Разлике, које постају супротнојем стављањем, налазе се често у самијем законима. Може се чак наћи и у техничким терминима Наполеонова законика, који се узима за примјер тачности редакције. У њему се, н. п., може опазити да израз „*enfants naturels*“ кад им се на супрот стављају: „*enfants légitimes*“ има значење: *незаконите дјеце*; а кад им се на против ставе: „*enfants adoptifs*“ има са свијем друго значење, и то обичне *законите дјеце*.

Треба ли се у опште чувати термина, који имају више значења?

Бацивши поглед на то питање, а priori, чисто спекулативно, може се одговорити на њ на два начина: с једне стране показује се са свијем, да је логично правило клонити се термина, који имају више значења; с друге стране ми имамо овдје посла с народијем језиком, који по својој органичкој природи, како кажу, ствара сам неку разлику, ако

је, занета, потребна. По томе би требало закључити, да ријечи с различитијем значењем могу бити примљене, као термини, у ономе истом облику, у каквом су у народном језику.

Ну, у самој ствари ни један, ни други одговор не може бити примљен, као апсолутно правило; него све зависи од својстава појединачних случајева и комбинација.

Тако је, н. п. познато, да ријеч: „*право*“ има у народном српском језику неколика значења; као: *jus* (у смислу *facultas* власт), *justum*, *directe*, *vere*. Тој се ријечи може примијенити правило само другог одговора за то, што је у првом случају: именица; у другом: придјев; у трећем и четвртном: прилог. И тако је јасно, да, и ако су јој значења сродна, опет су различна: по граматичким правилима; и по мјесту, које свако од њих заузима у реченици. Али то вриједи само у колико се тиче значења те ријечи, која се налази у живом народном језику.

На жалост! у правној српској и хрватској књижевности усвојено је, по обрасцу иностранијех језика, давати тој ријечи још једно значење, које је непознато народу; а то је *право у објективном смислу*. Ово пошљедње значење по мојему мишљењу, не треба, да се прима у закон, који је написан за народ.

Ну, шта ће, да се ради с таким ријечју, као што је: „*дужник*“, која у народном језику означаје и „*debitor*“ и „*creditor*“? Може ли се, занета, употребити та ријеч у закону у њезина оба значења, и ако јој их је дао народ? — Оба су значења именице; а у изговору ријечи, употребљавала се она у једном, или у другом значењу, нема никакве разлике; нема је ни у правопису; а правнички су: корелативне, шљедствено оне су једна другој готово сталне пратилице. Послије тога, је ли могућно увести у какав закон овако правило? — „Дужник (у смислу *creditor*) има право искати од дужника (у смислу *debitor*) то и то; а овај пошљедни (т. ј. *debitor*) од дужника (т. ј. *creditor*) то и то...“? Јамачно се то не може ни помислити, јер би из тога изашла највећа забуна. Најпослије, ако се и прими ријеч „*дужник*“ само у смислу „*debitor*“-а; онда је веома потребно тражити за „*creditor*“ другу. Да та ријеч може да не буде: ни „*вјеровник*“, како пишу у Загребу; ни „*поверилац*“, како говоре у Биограду, видјећемо мало даље.

Занимљиво ће бити, да се овдје каже, да тако двоструко значење те ријечи, има, како је познато, и у осталијем сло-

вешким језицима, гдје ријечи: „кредитор“, „věřitel“, „Wie-
rzyciel“; не припадају народном језику; него су произ-
води књижевни по угледању туђих језика.

Није без интереса за znalце језика, да у простом на-
родном њемачком језику ријеч „Schuldner“ означаје и: „de-
bitor“ и „creditor“; и, да је „Gläubiger“ тако исто, као
и у Словена, ронски пријевод пошљедње латинске ријечи.

П. Г р у п а.

Термини позајмлени.

а) Међу онијем терминима, које правници позајмљују из
туђих језика, и онијем које сам народ из њих узима, ваља
добро разликовати.

Што се тиче прве категорије, ту су српски и хрватски
правници доста опрезни пуристе. Они се клоне туђих ријечи,
а њемачкијем правницима пуризам не задаје велике бригае.

Признајем, да сам ја са својега у опште гледишта за
разложни пуризам.

Друга је ствар, ријечи, које је сам народ примио из
туђих језика; за њих ми се чини, да прије свега треба ра-
забрати: има ли за примљену туђу ријеч још корјенити си-
ноним у народном језику? Или га нема?

У првом случају, по мојему мишљењу, ваља народијем
ријечима давати првенство пред туђим. То прије свега ври-
једи за ријечи турскога поријекла, од којих готово свака има
корјенски словенски израз. Чак и у овијем случајима, гдје се
туђа ријеч са свијем одомаћила, мени се чини, да се треба
побринути, да се замијени народном ријечју. Тијем прије,
што су, н. п. турске ријечи у неким приморским мјестима
готово са свијем неразумљиве, исто тако, као што је и ве-
лики број италијанских ријечи, које су Приморци примили,
незан у другим српским крајевима.

Што се тиче онијех туђих ријечи, које су разумљиве
цијелом народу, као: „ризик“, „кашара“, „интерес“, а нема
корјенских удеснијих ријечи, које би им одговарале; мени се
чини, да се оне могу слободно примити, по што су већ по-
стале, као и чисто словенске, народна имаовина.

Пада у очи, што су наведене ријечи тако исто примљене
и у оне главније јевропске језике, који нијесу романскога
поријекла.

б) Ријечи се, као што се зна, не само позајмљују из туђег језика, него се често и преводе; или се по обрасцу туђих ријечи стварају нове у народном језику. Народ, који доста лако позајмљује у сусједнога народа саму ријеч, ријетко прегриње на пријевод ријечи; или на њезино по туђем угледу стварање.

А књижевници и правници, који не прегрињу узимати саме туђе ријечи, радо их преводе; или стварају нове по туђим обрасцима. Њима се чини, ако је туђа мисао, или ријеч, само обучена у одијело народнога језика, то, да је тијем самијем већ постала народна. Међу тијем ништа није противније циљу, да закон буде разумљив народу, колико та радња правника. И то је са свијем појмљиво. Технички се термини једнога народа исто, као и остале ријечи и изрази његовог живог језика, стварају под утицајем: историјских живаља; догађаја; економских прилика; вјеровања; предања; у кратко: под утицајем цијелога његовог историјскога живота, који је обично у многом и главном различан од историјскога живота онога народа, којему се намјењују ти по туђем угледању производи. Јасно је дакле, да такви производи не могу народу бити приступачни.

Ријеч, н. п. „*dosjeloost*“, која је у изводу за Далмацију из поменуће „*Terminologie*“ састављена из ријечи „*Ersitzung*“; или ријеч „*развој*“ или „*развоја*“ које су створене на основу ријечи „*expropriation*“; нијесу народу разумљивије од онијех туђих ријечи, које су им служиле за образац.

Пријеводи такви бивају кад кад смијешни, особито кад се преводилац превари о произласку ријечи, па коју се угледа; или не схвати њезино право значење. Тако је н. пр., од ријечи „*laudemium*“ начињено „*хвалезина*“; мислећи, да та ријеч долази од „*laudare*“. Ријеч „*тврђка*“ начињена је по ријечи „*firma*“, која је узета непосредно за латинску; а она се управо начињила давно и давно италијанска, и добила у томе језику своје садашње специјално значење. Исто тако и они, који називају у нас високу школу „*свеучилиште*“ а у Пољака „*vszechnica*“ показују, да нијесу схватили право значење ријечи „*universitas*“ ни у класичној ни у средњовјечној латинистици.

в) У романских народа даје се латинскијем правнијем терминима само граматички завршетак живог језика; а све

друго остаје латинско. Тако: „usucapio“ преокреће се у „usucapion“, „usucapione“; „reivindicatio“, у „reivindicatio“, „rivendicazione“ и т. д.

Од ових ријечи народ мало коју разумије; тијем мање, што се то новије прилагођавање понекад чини само на основу скраћења латинскога термина. Тако, н. пр. францески „prescription“ италијанско „prescrizione“, оснива се само на првој ријечи једнога латинског термина, који је у својему пуном саставу био: „praescriptio longi temporis“. А да би се разумјело и само значење цијелога латинскога термина, потребно је знати историју римскога формуларнога судског поступка.

Али у романских народа ми смо опазили, да поред свега демократизма, који радо истичу, састављају се закони, а особито законици, поглавито за правнике и за ред људи, више или мање, школски образованијех; што се пак тиче разумјевања закона за прости народ, на то се врло мало сврта пажње.

Словени такође имају свој стари књижевни језик, који је за њих донекле, што и латински за романске народе; пита се: јесу ли и они дужни, да се угледају на правнике романских народа у терминима из старога језика, у колико их има? — Како је наше поглавито правило у састављању закона, направити закон, да га народ, колико је више могуће, разумије, мислимо, да се само у томе случају, кад се не може наћи потребни термин у садашњем живом народном језику, може узети из старога језика, ако је ријеч појмљива, или барем може постати разумљива народу.

Ипак се у наших књижевника опажа, да се клоне узимати ријечи из старословенских, или старосрпских писменијех споменика. Да ли тај појав има јаких разлога?

Свак паметан треба да Вука уздиже до неба, што је онако радикално прекинуо везе са старијем писменијем изворима. Таке су прилике биле. Он иначе није могао. Новој је књижевности требовао нови, тврђи и природнији о пов који се и нашао у живом народном говору. Тај је процес већ свршен. Сада, по што је тај природни основ добијен, и то за вазда, мислим, да је неумјесно, гледати на стару књигу, као на нешто, што је већ са свијем умрло, те живоме језику не може више ни одкакве користи бити.

Ну, то је тема, у коју ја нећу да улазим, особито овдје. Доста ће бити, да констатујем једну једину чиње-

ницу, а то је, да у новије вријеме, и, по што је Вукова теорија одржала свуда заслужну побједу, находимо у неким побољњем законима кад кад и примјер ријечи позајмљенијех, и то врло згодно из нашега старога језика. Тај факат најочистије потврђује моје поменуто увјерење.

III. Г р у п а.

Стварање термина, више или мање, самостално.

Кад писци и преводиоци закона не налазе више у народном језику грађе за термине, а не могу да је нађу у туђим изворима: тада они, сами, више или мање самостално стварају термине, који су им потребни. То може бити за њих најлакши начин за изналасак термина; али за нас с погледом на нашу главну намјеру, да су закони свакому приступачни, тај је начин, без сваке сумње најтежи.

Та тешкоћа долази поглавито отуда, што, као што се зна, сваки народ гледа на неки појав, ствар и одношај са своје особите тачке посматрања према томе, које је од својстава тога појава у почетку учинило на њ најјачи утисак; а то бива различно у различитијех народа. Зна се, судећи по језику, да се у неких народа радња, п. н., читања, оснива на појму сабирања (*leger*, *lesen*, *brati*). Међу тијем су други, састављајући ту ријеч, више мислили о бројању (*читати* и т. д.). Појам о ономе, што је неко научно, шта му драго, тако, да то може лако наустити поновити, у једнијех народа изражава се ријечима: знати на *изуст*; у других знати са спољашње стране „*auswendig*“; у неких знати на памет (*à mente*, а *memoria*); а још у неких знати срцем (*par coeur*)

По томе не треба се чудити, кад се говори, да је потребно особити дар, способност, и спрема за самостално стварање термина, којима се може бити потпуно задовољно; а то је пророчански дар. И, заиста, може ли шта трудније бити, него погодити, која је управо страна појава произвела највећи утисак на један народ. С тога сам од самога почетка био мишљења, да се ни тада, кад нам је већ немогућно служити се начинима проналажења термина, који су споменути у двије прве групе, никако не смијемо, у таком самосталном стварању, уздати у своја субјективна апстрактна суђења; него, да се треба ипак наслањати на нешто, што је сталније и стварније.

а) У течају своје кодификаторске радње ја сам мислио, да је један између најпоузданијих наслона у стварању новијех термина, разговор о томе с човјеком из народа, који може бити израз народнога ума. Мени се чинило, да ће за то бити довољно, кад се изнесу пред такога човјека битна својства те ствари, или одношаја, увести га у разговор, и привољети, да он сам да име томе одношају; или барем неке основе за тај назив. А рјиги, рекло би се, да ништа од тога нема простије. Али у пракци тај ми начин није пошао за руком; и тијем путем нијесам добио ни један термин. Међу тијем овај факат може да се објасни и случајнијем приликама.

Али, кад сам изишо пред такога човјека називе, које сам сам створио, тада је он исказивао: разумије ли их, и у колико их разумије; и могу ли, или не могу ући у народни језик. Савјетујући се с ученијем филолозима о појединијем терминима, ја сам имао једнако пред очима и мишљења тијех људи из народа.

б) У језику свакога народа има ријечи, које се савршено природно употребљавају у неком кругу појмова; али, које се на основу аналогije својства могу пренијети и у други круг појмова. Тако оне имају метафорски значај.

Тај пријелаз може се потврдити и у самом народном језику, гдје налазимо таки исти појав и за правне изразе. И саме су ријечи „право“, „правица“ „кривица“, „лукав“; у почетку јамачно, биле само срећне метафоре.

Свакако, ти пријеноси не треба да буду натегнути и неприродни. Њихова наличност ваља да је очигледна. У томе треба имати стално пред очима онај начин, којим се и сам народни језик служи у наличнијем примјерима. Само с таким погодбама може бити така радња стварања термина од користи.

в) Разликовање (диференцијација) појединијех појмова, као што се зна, бива: раширивањем, или суживањем значења појединијех ријечи. Ипак се тај начин изналазка термина допушта само у најређим случајима, и треба се служити њима с изванредном опрезношћу. Народ се одвећ мучно одвијава од облика и значења појединијех ријечи, које је већ усвојио: и у опште може се казати, да лакше усваја са свијем нову ријеч, него што мијења стару, ма у чему.

Има пак случајева, да кодификатор сматра за мање зло увеличати, или смањити појам неким ријечима, него ли уво-

дити нову ријеч. Ми налазимо наличнијех примјера у свијем јевропским законцима.

Тако, н. п. значење ријечи „залог“, (gage, pfand) сужено је тијем, што се у законима употребљава искључно у смислу залoга покретног имања. Неугодно је само, што та овдје ријеч у неким законцима задржава уједно и своје опште значење, употребљавајући: „gage, pfand“ и т. д. за означање свијех врста у опште залoга: за „pignus rerum mobilium“; за „antichresis“; и за: „hypotheca“. — У српском је зикy то је конкретно питање барем упроштено тијем, што имају два облика за тај појам; и то: „залог“ мушког, и „залoга“ женског рода; те, кад се не би нашло, што боље, могло би се узети: први у једном смислу; други у другом.

У јевропским законцима налази се, премда ређе, и раширени појам неких ријечи. Навешћу примјер: у живом народном језику главнијех јевропских народа ријечи: „дуг“, „дужник“ употребљавају се готово изузетно, да се означи оно, што услјед зајма ваља да буде враћено, и онај, ко треба да то врати. Значење тијех ријечи понекад и сам народ раширује, да би означио, какав драго новчани дуг; али, готово, никад не раширује толико, да би њоме означио обвезу извршити неко дјело у нашу корист; или нам допустити, да нешто учинимо у своју корист, што би нам иначе могао забранити. Како се без тога појма никако не може да буде у ономе дијелу законика, гдје се говори о обвезама у опште, настаје питање: шта је боље, или тражити нову ријеч за тај шпри појам? или раширити појам народне ријечи „дуг“, која већ стоји?

У случају, о којем је ријеч, ја се склањам пошљедњем. Између осталoга и за то, што и у самом народном језику, као што смо видјели, има зачетака тога раширења. И нијесам ја сам, који тако мислим.

У Циришком законнику, који је саставио мој учитељ, по којни професор Блунчли, находимо већ и сами натпис дијела о обвезама да га означио са: „Schulden und Forderungen“, мјесто туђе за Нијемце ријечи: „obligationen“, која се налази у самим њемачким и законцима и учебницима права. Ја наводим тај законик управо за то, јер је он, готово, једини у Јевропи, у којем се онажа озбиљна тежња, да буде народу појмљив.

Из наведенијех примјера види се, да раширивање или суживање значења појединијех ријечи није могућно апсолутно

одбацити; а употребљавати их, или не употребљавати, зависи од околности појединијех прилика.

г) Већ смо се изразили против пријевода туђих термина и угледања на њих. Али тијем још није речено, да се у неким случајевима не могу састављати термини по обрасцу наличијем ријечи тога истога језика, на којему се закон пише.

По што, јамачно, не може бити овдје ни ријечи о пријеводу, а такође ни угледању, онда се говори, тако рећи, само о умножавању броја ријечи некога круга појмова ероднијех.

Јасно је, да је у тој извапредно тешкој радњи стварања таквих ријечи потребно прозрети у саму битност одношаја међу значењем такве ријечи и онога, ради чега је потребан нови термин. То треба, да се ради у духу закона, по којима се стварају ријечи једнога језика.

Тако, н. п., у њемачкој правној терминологији: „usucapio“ римскога права не преводи се каквом „gebrauchsnahme“, или каквијем другим наличијем угледањем (nachbildung); него је ријеч за тај појам створена на основу друге њемачке ријечи: „besitz“, с којом по смислу „usucapio“ стоји у тијесној вези; и на тај је начин створена, по мојему мишљењу, врло удесно ријеч: „ersitzang“.

Већ смо навели ријеч: „досјед“ бечке термилошке комисије, која је очигледно створена путем најпропскијега угледања на ријеч: „ersitzung“; а никако по ономе темељитијем начину, по којем је створена та њемачка ријеч, коју тек, што наведосмо. Кад је већ потреба, да се угледамо, свакако се чини, да је овај други начин угледања zgodнији од првога.

Навешћемо још један примјер. Старалисмо се, да горе докажемо, да ријеч: „дужник“ не може бити примљена ни у један законик у смислу „creditor“, ма, да му је значење потпуно народно. Њу нијесу узели у законе: ни Нијемци; ни Чеси; ни Пољаци; ни Срби; ни Хрвати. Они су узели просто ропеки пријевод ријечи: „creditor“ (gläubiger, věřitel, Wierzyciel, вјеровник, поверилац).

Питање је у томе: може ли се проћи без тога вулгарнога пријевода, којег народ не разумије, и замијенити га обликом створенијем на основу ријечи, која би одговарала у народном језику? — Ја барем мислим, да је то у српском могућно.

У Вукову рјечнику налазимо чисто народни глагол: „*дужити*“, а значење му исказао ријечју: „*behaupten dass einer schulde*“, „*dico mihi deberi*.“

По што сваки „*creditor*“ „*dicit sibi deberi*“; то, по мојему мишљењу: није особито мучно створити из глагола „*дужити*“ са завршетком подеснијем „*nomenverbale*“, које би означавало: „*creditor*“-. Тај би облик, кад би се објаснио zgodнијем начином, могао имати изгледа, да ће постати свакомү разумљив.

д.) Творци новијех, техничких, правнијех израза бивају обично тако искључиви, и њихова је очинска љубав тако велика, да игноришу сваки други израз, који би ик лико могао сузити употребу израза, које су они створили. То бива не само ради тога, што је свака љубав слијена, те не види недостатке омиљенога приједмета, него и ради тога, што ти творци нијесу дубље проишљали ни у природу права, ни у природу језика. Они мисле, (премда би им искуство могло показати и нешто противно) по што је законодавна власт примила неку ријеч, па ма, каква она била, да та ријеч треба, да уђе у живот, и да постане народна, као и свака друга.

Ја сам у томе обзиру невјерник, и то ми је тијем лакше, што сам у врло добру друштву, јер ту исту јерес неповиједају сви одабранији научници, који објективно мотре појаве народнога правног живота.

Ја мислим, колико год био опрезан онај, који скроји ријеч према духу народнога језика; да ће му ријетко за руком поћи, да је скроји онако, као што би је народ створио; него да ће ипак ту бити највише његове субјективности.

Ја већ, говорећи о синонимима народнога језика (група I. тач. в.), нађох, да се може изабраној ријечи додати и други њезин синоним, и то по разлозима, који су тамо споменути.

Тако ми се исто чини, да се најудеснијем створеном термину о којему се двоуми, хоће ли у правном животу бити примљен, дода други израз, који би могао срећнији бити. А, кад је таку ријеч тешко наћи, може се узети баш и она, која је књижевнога поријекла.

Тако, н. п., кад се у погледу ријечи, која је створена за „*mandatum*“, има сумње, хоће ли се одомаћити, мислим, да не би због тога било додати и књижевну ријеч „*уино.покије*“. Томе ће бити једна од ове двије пошљедице: или ће нова створена ријеч омиљети, те ће књижевну истиснути из живога

саобраћаја; — или, ако се нађе да није zgodна та нова —, продубиће стара своје дотадашње животарење, док се не нађе друга боља.

Ипак, умнажање термина једнакога значења, треба да буде што ређе, јер би иначе у неким приликама то могло произвести колебање, које доводи до збрке и забуне.

ђ.) Кад на пошљетку нема бољег начина за изналасак термина, не остаје ништа друго до описног начина (*circumscriptio*); али то описивање јамачно неће бити технички термин. Ја, шта више, мислим, да је тај начин много бољи од накостријешених привидном наученошћу термина, које народ не разумије. Описни начин особито добро замјењује термин, који се не залази често у правном животу.

Изучавајући и упоређујући правила иностранијех законика, опазио сам у једноме превасходном њемачком пројекту овај изражај, који, јамачно, није одвећ кратак: „*demjenigen, der sich etwas hat versprochen lassen*“; што, као што се зна тачно одговора латинском: „*stipulanti*“. С погледом на то, што у садашњем њемачком језику нема ријечи, која би тачно одговарала томе, што наведосмо; онда ваља, да одобримо тај у пројекту авторов разумни поступак, што се задовољио тијем простијем описом, не тражећи, по што, по то, да пронађе технички термин, који би одговорио латинском, тијем већма, што се у пракци доста ријетко употребљава.

Састављачи, или преводиоци законњ у јужнијех Словена, зна се, да их препуњују гомилом својих новостворенијех термина, нимало не мишљећи о томе, како, и, гдје да се објасне ти *неологизми*. А неологизмом ја називам у широком смислу не само савршено нову ријеч, него и сваку другу, ма и најмање измијењену у облику и значењу.

Ја сам тога мишљења, да и најбоље створени термин, свакако је ипак потребно, да се објасни у закону, ма којим начином. По што налазимо у законима и законцима, да се одређују и такви појмови, као н. п., ријеч „*дар*“, која је доста позната из живота свакому простом човјеку; онда, колико је потребније тако одређење новог примљеног термина, који, с погледом на субјективност његовог творца, није свагда појмљив, чак ни образованоме читаоцу. Та објашњења могу бити, јамачно, учињена различнијем начинима. Ја ћу овдје напоменути тек нека:

1. Нови термин може се објаснити у самом тексту ондје, гдје се први пут нађе.

2. Сама реченица, у којој се највише нађе неологизам, може бити састављена тако, да би се, прелазећи од апстрактнога конкретному, од познатијег непознатијему, нови термини објаснили онијем редом, којим ријечи долазе једна за другом, и не чинећи се, као да их објашњава.

3. Сви неологизми, који су ушли у закон, или законик, могу се такође објаснити у засебном и за то одређеном мјесту. Готово у сваком броју „Parliamentary papers“ видимо, да се тај начин употребљава у Инглеској, а по томе и у Сјеверној Америци, гдје одавно стоји правило, да се свака ријеч, које никако нема у живом народном језику, или је нема у значењу, које је законодавцу потребно, објасни на засебном мјесту у самом законнику.

У осталом, таки смо примјер већ имали у самом Јустинијанову законнику. Према та класичка компилација није била одређена управо за народ; ипак свак зна, да је у пошљедњој књизи „Пандекта“ уврћена доста опширна глава: „de verborum significatione“.

Да ли ми је, поштована господо, и до кога ступња, пошло за руком да у самом кодификаторском послу примјеним правила, која сам у овој бесједи имао част, да укратко изложим, показаће се само собом у своје вријеме.

Овдје могу рећи само то, да сам озбиљно и стално настојавао, да ништа не пропуштим, што би могло послужити бољитку дјела. Знајући, како је веома мучан посао, и при најбољим апстрактнијем правилима, конкретно одређивање термина, који се уједно тичу и науке језика, и науке права; термина, које народни живот тек вијековима одређује; ја сам у почетку, између осталог, одлучио, да се у томе послу, колико је год могуће, помажем знањем и савјетима признатијех стручника. Како сам имао блиских знанаца и пријатеља међу најврснијим српским и хрватским филолозима, чинило ми се, да ће најбоље бити да се скупе неколицина у ужи одбор који би у договору са мном заједно решетао поједине термине, које би требало одређивати.

Позвани пријатељи пристали су у начелу на таку радњу. Како савјетовање и претресање није могло усмено бити, него писмено: ја сам био нацртао и „modus procedendi“ тога савјетовања; и био сам писмено изложио у облику првога

писма нека правила о одређивању термина онако, како су ми у тај мах на ум пали.¹⁾ По несрећи! болешљивост најстаријега од њих (Ђ. Даничића), као и други неповољни узроци, не допушташе да се тај план изврши.

Није остало друго, до савјетовати се с тијема истим и другим пријатељима и знацима језика онако, како сам се с којим сретао, и то само о поједицијем терминима, који су ме у тај мах управо највише занимали. Ту дакле није могло бити ни ријечи о скупном вијећању; о потребној спреми, о систематичности радње; о њезиној свестраности. Али опет нити већином случајни састанци нијесу били бескорисни; и ја сам свијема, који су се у томе послу са мном трудили, срдачно благодаран.

Завршујући ову своју бесједу, врло ми је жао, поштована господо, што ми карактер подузећа није допуштао, да наводим поједине примјере из самога текста. Жалим такође, што са краткоће времена не могосмо пријећи границе термина, и проговорити коју у опште о језику у законодавству. Жива би бесједа са стручницима добре воље, јамачно, потпомогла да дођу на дневни ред многа питања овога још нетакнутога поља, те, да се поради, да се ријеше. Не остаје дакле друго, него одгодити разговор о томе приједмету до згодније прилике.

Др. В. Богшић

ПРЕВЕО С РУСКОГА РУКОПИСНОГА ИЗВОРНИКА

Н. Дучић

архимандрит.

¹⁾ То је писмо најприје штампано у бр. 44 Шимонијева стручног часописа „Право“ (1876 г.); затијем неколика пута прештампано, и издано у засебној књижици.

О начину тога скупног претресања и савјетовања ево шта проф. Богшић пише „пријатељу филологу“: „По што, жали боже, наши разговори и договори о томе важноме послу не могу бити на око ријеч, него писмено, то треба, да се најприје договоримо, којим ће мо се начином договарати. Што се мене тиче, ево, како ја о томе мислим: уз сваки назив, или израз, који вам будем предагао, описаћу најприје, гдје требало буде, сва својства ствари, којих се израз тиче. Затим ћу свакоме додати израз римскога права, а уз њ називе у правноме језику главнијих јевропских народа нашега времена. К томе ћу приложити и израз у појединим словенским језицима. Најпослије ћу набројити главније називе појма, о коме ријеч буде, како се срутају у српских и хрватских писаца у законима писаним нашим језиком, као и у народноме обичајноме праву и језику: то све, да како, у колико, гдје има еквивалент за који израз, и у колико мени познат буде. Заглава ће бити: израз, који се мени буде чинио најприкладнији са узроцима мога мњења. На основи пак опазака и мњења, која ми мало по мало будете шиљали, ви и други пријатељи (којима ће се такође такв списи слати), слиједиће избор израза“.

ПРОЈЕКАТ

ЗАКОНА О ПРАВОЗАСТУПНИЦИМА У КРАЉЕВИНИ СРБИЈИ

(Усвојен на другом год. скупу јавн. правозаступника.)

(ЧЛСТАВАК И СВРШЕТАК.)

IX. Д Е О.

О привременом удаљавању од правозаступничке радње.

§. 110.

Правозаступник ће се привремено од радње правозаступничке удашити :

1). Чим суд реши, да се правозаступник под суд стави због злочинства или за преступе и иступе из користољубља и против јавног морала, као и свагда, кад суд реши, да се правозаступник стави у притвор.

2). Чим суд реши, да правозаступник дође под старатељство или да се над њим стеците отвори.

Одлучење у првом случају траје, док се правозаступник потпуно не ослободи, а у другом док се сметње од њега не уклоне.

О узроцима удаљавања и о престанку њиховом судови и власти известиће свагда Министра Правде, а он ће преко званичних новина објавити привремено удаљавање, као и повраћај права.

§. 111.

Кад год се правозаступник од своје радње на основу предидућег §-а удали, наименоваће му одбор коморе заступника, коме ће се судска и остала акта достављати, ако се не би могла предати дотичној парничној странци.

X. Д Е О.

О престанку права на правозаступништво.

§. 112.

Правозаступништво осим смрти правозаступника престаје :

1) кад правозаступник сам поднесе оставку Министру Правде;

2) кад правозаступник прими какво јавно звање т. ј. државну службу или предузме какву радњу или трговину на своје име ;

3) кад правозаступник иступи из еписког поданства.

4) кад правозаступник буде осуђен комореким судом, да се лиши правозаступништва ; или ако буде осуђен због злочинства, преступа и иступа из користољубља и против јавног морала, као и ако буде

само из недостатка доказа ослобођен због злочинства и престапа из користољубља и против јавнога морала.

У случају тачке 1. као и тачке 2., кад престану узроци због којих је престало право на правозаступништво, правозаступник ће бити опет постављен, ако затражи и плати прописну таксу.

Осудом за кривице политичке не губи се право на правозаступништво, него оно привремено престаје, док казна траје.

§. 113.

Чим буде пресуда извршена, којом правозаступник губи право на правозаступништво, мора се о томе известити Министар Правде и одбор коморе.

§. 114.

Започето ислеђење и суђење над правозаступником не прекида се оставком, ако би је правозаступник поднео.

§. 115.

Правозаступник који радњу своју напусти у смислу тачке 1. и 2. §. 112. дужан је предузети са своје стране све, да се интереси његовог властодавца или поверени му послови не изложе каквој штети или опасности. У осталим случајевима као и у случају смрти, одбор коморе одредиће заступника, који ће судске и остале доставе и позиве примати, ако се дотичном парничару неби могли предати.

У случајима смрти правозаступника, као и §. 110. и тачке 3. и 4. §. 112. рокови престају тећи, док се заступник неодреди и њему или парничару дотична одлука не преда.

§. 116.

Смрт правозаступника као и у опште престанак права на правозаступништво објављује Министар Правде у званичним новинама.

XI. Д Е О.

Закључење и прелазна наређења.

§. 117.

Овај закон почиње важити за тридесет дана од потписа Краљевог и тада губе законску силу закон о правозаступницима од 15. Јуна 1865 год.; други одељак §. 9-8. б. грађ. зак. и сва друга наређења закона и уредаба, која се тичу правозаступника.

§. 118.

У року од потписа Краљевог на за два месеца дужни су правозаступници образовати правозаступничку комору и поднети Министру Правде пословник коморе на потврђење.

§. 119.

Започета дисциплинарна ислеђења против правозаступника имају се по овом закону решити.

§. 120.

Кад овај закон почне важити, сви спорови, који би се између властодавца и правозаступника породили о награди, у колико се то не односи на већ свршене до тога времена парнице, имају се расправити по прописима овога закона.

Препоручујемо нашем Министру Правде, да овај закон обнародује и о извршењу се његовом стара; властима пак заповедамо да по њему поступају, а свима и свакоме да му се покоравају.

ИЗ СУДНИЦЕ.

XXII.

*Писмена изјава парничара, који не дође на рочиште,
мора се узети у обзир.*

(К допуни §. 158. грађ. суде. пост.)

(ОДЛУКА ОПШТЕ СЕДНИЦЕ КАСАЦ. СУДА)

Јелена тужи суду Јована тражећи да суд скине његову забрану са извесних ствари, које је Јован на рачун свога потраживања од њенога мужа узаптио, тврдећи, да су те ствари њена својина. За доказ тога поднела је општинском и полицијском влашћу утврђену изјаву од два сведока.

Тужени није на тужбу одговорио а није ни на рочиште дошао, него је послао суду акт, којим не одобрава испитивање сведока тужитељчиних.

Према овоме првостепени суд узме: да по допуни §. 158. грађ. пост. разлагање парничара на рочишту бива усмено, а писмена објашњења неће се примати; према томе законском наређењу поднесени акт туженога суд није примио нити ценио.

По томе кад тужени није одговорио на тужбу, а није дошао, ни на рочиште, он је према §. 139. и 140. грађанског поступка изгубио право да чини изузеће противу форме и вредности исправе, коју је поднела тужитељица за доказ. А како је тужитељица тим поднетим списком, који су издали сведоци а који је потврђен општинском и полиц. влашћу и којим се тврди да су ствари у њему изложене

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

њена својина, то подпуно и доказала, то је први суд пресудио: да се стављена забрана скине.

И Апелациони Суд ту пресуду одобри.

Но Касациони Суд у своме П. одељењу нађе да ова пресуда Апелац. Суда не одговара закону, јер „не стоји разлог Апелац. Суда да по допуни §. 5^г. грађ. суд. пост. парничари не могу писмене изјаве на рочишту суду подносити, пошто се пропише допуњеног §. 5^г. односи само на парничаре, који су лично суду предстали, а онима, који су спречени да лично на рочиште дођу, дозвољено је да и написмено своје доказе и одбрану поднесу, пошто то никојим законом изрично није у таквим случајима забрањено. Па кад се овај пропис, на који се суд позвао, има овако да разуме, онда је суд и изјаву тужене стране требао да цени по §. 242. грађ. пост. и по том пресуду изрекне „С тога је поменути пресуду уништио и позвао суд да по примедбама поступи.

Апелациони Суд не прими ове примедбе из ових разлога:

„Нашим грађ. поступком законодавац је прописао, да се после писмене тужбе и одговора на рочишту сваки спор усмено извиди са слушањем парничара, а овом допуном §. 158. грађ. пост. од 19. Априла 1885. законодавац је хтео да изведе до краја начело усмености на рочишту, па с тога је и прописао, да се никакве писмене изјаве и расправе на рочишту не узимљу у вид, из чега се јасно види, да парничар треба суду да предстане у одређени дан, те да се његова парница усмено извиди.

„Према овакој тежњи и наредби законодавца, парничар не може послати писмену изјаву и расправу суду, него мора сам или преко пуномоћника доћи, јер ако би се овако дозволило, као што Касациони Суд у својим примедбама наводи, онда би се изиграло начело усмености и парничари би могли послати написмено своје изјаве суду па би тада било начело писмености; дакле не онај принцип, који је нашим грађанским поступком усвојен.“

Из ових разлога ствар дође и пред општу седницу у којој Касациони Суд под 13. Мартом 1887. г. Бр. 253 огласи: да су примедбе одељења на закону основане, те зато Апелациони Суд позва, да по истима и поступи.

РАД ОДБОРА ЗА УСЛОВНО ОДПУШТАЊЕ КРИВАЦА.¹⁾

И за прошла три месеца Април, Мај и Јуни било је пред одбором за условно одпуштање криваца по више предмета на решавању.

И од ових је из сва три завода пуштено свега 47 осуђеника, од којих су из:

Окр. београдског	2
„ врањског	1
„ књажевачког	4
„ крагујевачког	2
„ крушевачког	7
„ нишког	1
„ пожаревачког	5
„ рудничког	1
„ ужичког	2
„ црноречког	12
„ чачанског	2
„ пиротског	1
„ крајинског	4
„ топличког	1
„ Босне	1
„ Аустро-Угарске	1

Свега 47

А од ових и раније одпуштених и за ова три месеца није ни један повраћен у завод са рђавог владања.

Имамо дакле разлога још једнако сматрати, да ова установа добро дејствује. Али слободни смо изјавити и бојазан, да она не изгуби свој добротворни значај и ефекат, јер се бојимо, а по неким знацима готово тако и изгледа, као да је нуждан надзор над овом установом почео слабити. А свака установа, ма колико добротворна била, кад у развијању своме не стоји под строгим надзором и статистичком контролом, може да се на зло изметне па да наступе после веома озбиљне бриге по законодавца а с ове установе, и по наше друштво.

Што у слаб или недовољан надзор ове установе посумњасмо, на то су нас навеле неке околности и личне опаске, које ћемо ево одмах на оцену мислећима показати.

По закону и правилима о условном одпуштању криваца, одпуштени иде у своју општину и у место свога пређашњег становања,

¹⁾ В. бр. 8 „Бранича“ од ове године.

на после, док му још траје условни одпуст, не сме у друго место и у другу општину отићи да тамо живи, док не добије на то саизвољење своје местне полицијске власти. Хоће се дакле, да је одпуштени осуђеник под непрекидним надзором власти те да се може водити и давати рачуна о његовоме владању.

Али се на против приметило, да многи условно одпуштени осуђеници и без одобрења и јављања својој власти, места своја мењају и по другим се општинама настањују те тако избегну и *онај надзор за време трајања одпуста* а и *онај полиц. надзор*, који би имали издржати по пресуди и истеку условног одпуста¹⁾ на разуме се на тај начин остану и под неповраћеном грађанском части (§ 349 и 350 крив. прст.) Казивано нам је са свим поуздано, да је један од оваких осуђеника био у једном месту и стараоц једне масе, док се није дознало да је био условно одпуштени, а за једнога су нам причали, да је у једној општини и гласао за изборе посланика за скупштину за кога се после дознало да је и он такође још условно одпуштени осуђеник био, а други један опет такође је за избор посланика гласао, за кога се опет после дознало, да је ипгина издржао време на условном одпусту, али му грађанска част још није била повраћена у смислу § 349 и 350 крив. поступка.

Но сем ових и оваких случајева, за које нам је нешто казивано а нешто смо и сами приметили у течају времена и у разним приликама, да је надзор над условно одпуштеним осуђеницима слаб или недовољан, даје нам права на сумњу и ова околност.

Баш ових дана биле су пред касационим судом две пресуде на размотрењу, које су гласиле на смрт и које су обе и оснажене. По једној је неки Милош Стевановић из Пањевца окр. јагодинског осуђен на смрт за убиство и силовање једне девојчице од 13—14 година, коју је, пошто ју је силовао, бацио у Мораву, те се тако и удавила.

Овај куријозум човековог дивљаштва наводимо овде и за то, што је овај исти несрећник још једном 1882 за силовање био осуђен на 8 година робије, па је с ове по издржању половине пуштен био условно за другу половину, која би му по рачуну истекла у Септембру 1888 године. А што нам највише даје основа сумњи у слаб и недовољан надзор над установом условног одпуштања, то је та околност, што ни власт полицијска, која је овога несрећника суду са

¹⁾ Таквих случајева подицсани је за време своје службе унутрености а и иначе у проласку на многим местима приметио, где условно одпуштени раде или механике и кафанске радње, или се ма чиме занимају, а нико у месту не зна да ли су још на условном одпусту.

тужбом спровела а ни сам суд при изрицању своје пресуде ништа о томе не спомињу, како је он условно одпуштени осуђеник и по томе да ранију осуду још није издржао, него суд просто само у пресуди бележи оптуженоме за отежавну околност само то, што је још једном за силовање био осуђиван.

А сем овог случаја било је ових дана пред касационим судом на расмотрењу више пресуда из којих се видило, да су неки и пре били осуђивани за опасне крађе па су опет и понова починили крађе и то у времену баш кад су још имали бити под полиц. надзором за прве крађе.

Ми мислимо, да нам овака факта и сувише казују, да се установа како условног одпуштања криваца тако и установа издржавања полиц. надзора под доста слабим надзором појављује и да из тога могу неминуовно произаћи веома штетне последице како по јавни тако и приватно-правни интерес у нашој земљи.

Да би дакле сачували или бар предохранили од опасности и један и други од ова наведена два правна интереса, слободни смо у нитересу јачег и сигурнијег надзора наведених установа предложити на оцену :

1. Да ли не би боље било да се с надлежног места нареди, па да се у напредак за свакога условно, помиловањем или иначе одпуштеног осуђеника и преко званичних новина објави, како се који пушта и да ли и колико ће имати и полиц. надзора да издржи.

2. Код сваке полиц. власти и општинеке, да се најстрожије и најтачније води *списак свију* из тога места одпуштених осуђеника, кад коме истиче условни одпуст, полиц. надзор и је ли му повраћена грађанска част у смислу § . 49 и 350 крив. пост.

О овоме би требало водити рачуна нарочито и зато, што се по нашем знању и искуству веома мало и готово никако и не тражи код наших судова повраћај изгубљених права услед кривичне осуде; и

3. Полиц. власти при спровођењу кога суду на осуду, ако је овај још који пут био осуђиван, увек да изложе за што је исти осуђиван, је ли прву казну и у ком заводу издржао сву или је помиловањем или условно био одпуштен, па ако је ово, је ли све време издржао на условном одпусту, и ако је имао и полиц. надзор, је ли овај издржавао или није и најзад ако га је издржао, да ли су му изгубљена права судом повраћена или не.

Све ово и судови треба у својим пресудама да излажу, а не као до сада само тек површно „да је Н. Н. био још једном осуђиван и по томе да је у поврату“ и више ништа.

Ово је веома нужно у пресуди излагати и зато, што се може лако догодити а и догађа се, да суд некога који је у поврату осуди на нову казну а о старој на услову још не издржаној осуди ништа не каже. Или неки на условном још одпушту учини кривицу за коју закон доноси смртну казну и он буде на смрт и осуђен, али можда Краљ га помилује и он онда оде на издржавање 20-то годишње робије или колико му *Краљ досуди*, а међутим о ранијој још неиздржаној осуди ова „Краљева“ пресуда ништа не помиње.¹⁾

Ово оvolико за дужност сматраемо узгредно напоменути, неће ли се можда од наших правника још који наћи, који ће својим пекуством такође у прилог ове ствари што више хтети да каже, но највише би се ствари помогло, кад би ове наше скромне напомене могле наћи на надлежну оцену код краљ. српских министарстава правде и унутр. дела, под надзором којих и стоје гореименоване установе.

М. Данјановић

В Е С Н И К

Државни Савет издао је ову опомену: Чланом 37. закона у пословном реду у Државном Савету наређено је, да онај, који хоће да се жали Државном Савету противу решења министарског, изданог у споровима административним, има се обратити са жалбом својом Савету за тридесет дана, од дана кад је министарско решење примио.

Смисао је овог наређења тај, да жалилац треба да поднесе или да пошаље своју жалбу Државном Савету непосредно. А како се приметило, да су учестали случаји, да жалеће се лице жалбу на Савет управљену подноси или шаље оној власти, која је најпре у спорном делу судила или решавала, или министру, који је решење издао, те од ових власти жалба се Савету шаље. — то се сваки пажљивим чини, да на случај, ако се овим властима поднесена жалба код истих задржи, те после означеног рока Савету дође, она се мора по закону сматрати, да је Савету неблаговремено поднесена. За то, који мисли, да се може жалити Савету против каквог министарског решења, нека своју жалбу, којој ће приложити и решење, непосредно Савету подноси или шаље, па ће Савет, према наређењу става другог, члана

¹⁾ О незгодама овакога поступања намерни смо другом приликом опширније коју реч проговорити.

42-ог свога пословника, искати, ако нужно буде, од дотичног министра акта, која се на жалбени предмет односе.

* * *

Четврта међународна конференција друштва „Црвенога Крста“ састала се у Карлсруе 10. Септембра. Заступљене биле су све европске државе; а од ваневропских Јапан; северо-америчке сједињене државе, Аргентинска република и Перу. Српско друштво Црвенога Крста заступали су г.г. Ђорђе С. Симић председник и г. Милан Ст. Марковић члан главног одбора у Београду; изасланик српске владе на конференцији био је г. Др. Михаило Марковић начелник војног санитета. Саветовања конференције трајала су пет дана. Осим специјалних питања, већина осталих питања била су природе међународно-правне. Перешена су остала за сада питања, која се тичу о потпори устаника, док нису признати као ратујућа странка; питање о потпори у ратовима ваневропским и колонијалним, и питање о помоћи у поморским ратовима.

* * *

Г. Драгутић Гођевац, сурадник на нашем листу, писар Касационога Суда у оставци, по положеном адвокатском писму постављен је за јавног правозаступника за варош Београд.

* * *

Распис награде. Право и државословни факултет будимпештанскога свеучилишта објављује, да ће у будућој наставној години наградити најбоље радове, који ће обрадити следећа темата: 1. просуђивање привидних погодба са становништва правне знаости и домаће јудикатуре; 2. теорија и повест доходарине; 3. одношај Хрватске и Славоније према Угарској по јавном праву и по повестном развоју овога; 4. конструкција појма преваре; 5. нека се разложи повест законаретва капитуларија како је деловало на право народно и нека се означе извори грађ. капитуларија, колико су до нас сачувани.

ВЛАСНИК:

Удружење јавних правозаступн. у Србији.

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК:

МИЛАН СТ. МАРКОВИЋ

ЈАВНИ ПРАВОЗАСТУПНИК